

Theologiæ Sacramentalis Scholasticæ Et Moralis Pars ...

Ad Mentem Doctoris Subtilis Ioannis Duns Scoti D. Augustino conformen

In Qua Tractatur De Impedimentis Matrimonii, Usu Et Divortio

Bosco, Jean a

Lovanii, 1685

Concl. III. Ob adulterium moraliter certum licet, secluso scandalo, celebrare divortium propriâ auctoritate, saltem quoad redditionem debiti: fortè etiam quoad habitationem: dimissus tamen ...

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73448](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73448)

intentare ob virorum adulteria. Qui non usus jus intentandi minimè aufert; eò vel maxime, quòd hoc est jus naturale & Divinum, quod est immutabile, nullaque consuetudine vinci potest. Sic ille. Quare autem fœminæ rariùs utantur suo jure sup. didicistis ex D. Thoma.

90. *An mulier prius debeat virum ad monere, ut abstineat.*
Sed numquid, ut mulier utatur jure suo, desideratur, ut vir prius moneatur, ut abstineat ab adulterio? Authent. *Vt liceat matri & avia*, Coll. 8. c. 9. aliàs, §. *Quia verò*, vers. *Si quis in sua domo*, deciditur, non posse uxorem mittere repudium viro adultero, nisi prius eum moneat, ut à prædicto delicto desistat ibi: *Et semel & secundò culpatus, aut per suos parentes, aut per mulieres, aut per alias aliquas fide dignas personas, hujusmodi luxuriã non abstinerit: licere mulieri pro hac causa solvere Matrimonium &c.*

Ubi Glossa verb. *Non abstinerit*, inquit: Nota primò, alicui nuntiandum, ut de offensa satisfaciatur, vel desinat; ut hic, & Cod. de *his, qui latro l. 2.* Et ad marginem Glossæ scriptum est: *Denuntiatio privata reo futuro prius facienda est, quam in jus trahatur; quod sanè fieri aequitatis est, non necessitatis.*

91. *Negat Sanchez.*
Cæterùm Sanchez sup. n. 8. ait, id non habere locum quoad divortium. Nam attento jure naturali & Canonico, sunt Conjuges in hoc pares. Quàmvis prædicta Authent. discrimen id constituerit ad repudium, ut vir nullã monitione indigeat, quòd uxorem adulteram repudiet; secus verò de uxore. Sic Barbosa, Alijs relatis l. 1. p. 1. in princip. n. 98. ff. *Solutio Matrimonio*. Ita Sanchez.

Ius divortij non præscribitur.
Sic etiam (ut notat n. 9.) quàmvis accusandi jus de adulterio quoad pœnam criminalem, & civilem præscribatur quinquennio, l. *Adulter*. 5. Cod. Ad leg. Jul. de *Adult.* quoad divortium tamen petendum numquam præscribitur; sed integrum est, quantumque tempore transacto, illud petere. Quippe juris divini est, cui jus civile nequit prævalere. Christus autem nulpiam ad divortium præviã monitionem requisivit, aut ei certum tempus præfixit, intrã quod deberet fieri.

92. *Probatur ex 6. 8. 33. q. 2.*
Sanè cap. *Admonere*, 33. q. 2. Stephanus V. post septennium pœnitentiæ uxoris adulteræ, concedit viro liberam divertendi facultatem, ibi: *Nam si verum (quod absit) fuisset, sicut ille adulter mentitus est, post septem annos, pœnitentiã peractã, dimittere eam per approbatam causam poterat, si voluisset; occidere tamen eam nullatenus debuisti.*

Ubi Gloss. verb. *Pœnitentiã*, inquit: Arg. quod post peractã pœnitentiã, & crimen purgatum, potest quis accusari de crimine illo, ut 15. q. 5. Presbyter ..... Nam per pœnitentiã non desinit quis esse nocens, ff. de *Edil. edicto*. Quis sit fugitivus. Imò etiam post Baptisma potest de hoc accusari; ut extra de *Divort.* Gaudemus, in *fin.* Argumentum, quòd etiam ob adulterium in infirmitate commissum liceat divortium.

93. *Ob adulterium in infidelitate commissum licet divortium.*
Quòd verum puto, tamen si lex divortij non foret naturalis, sed tantùm divina positiva; quia & huic subijcitur infidelis; ut patet in præcepto Baptismi, & in præsentì materia, in præcepto prohibente polygamiam, quòd diximus solum

Bosco de Matrim. Pars II.

esse juris divini positivi. Et quàmvis Baptisma remittat peccatum in ordine ad Deum, non tamen ut est viri offensa, cui fracta est fides conjugalis, ut notat Gloss. *fin.* in d. c. *Gaudemus*; ac proinde ratione hujus offensæ jus habet divortij. Sicut non obstante Baptismo, posset resiliire innocens à quocumque alio contractu, altero fidem minimè servante.

Sed pergamus in Gloss. præced. quæ sic interrogat: *Sed nonne præjudicat sibi maritus, tacendo per septennium; cum ultra quinquennium non audiatur accusatio adulterij, ut Cod. de Adult. Adulter? Respondet autem: Illud obtinet quoad pœnam legalem, non quoad petendum divortium, extra de Procur. Tua; ubi quando agitur de adulterio coram Iudice sæculari ad pœnam legalem, non intervenit procurator: secus, si coram Ecclesiastico ad separationem tori.*

Rursùm interrogat Glossa: *Numquid ergò infinitum potest eam accusare?* Respondet: *Dicunt quidam, quòd non ultra viginti annos; ut Cod. Ad Leg. Corneliã de Falsis, Quærela. Hugo dicit, quòd usque ad millesimum, & quancumque claruerint crimina, ut 81. dist. Quicumque, ibi: Cum enim compertum fuerit, deponuntur. Ubi Gloss. verb. Compertum, inquit: Arg. quòd quancumque de veritate constat, sequenda est, 8. dist. Quis contempta.*

Finio hanc Conclusionem verbis Doctoris Subtilis 4. dist. 32. q. un. n. 2. *Et ita hic in genere potest aliquis justè non reddere debitum conjugii dupliciter. Vno modo, si conjux amisit jus petendi, vel non habet jus petendi pro tunc. Alio modo, quando obligatur ad non reddendum vinculo fortiori. Primum contingit in fornicatione conjugis, maxime si alter tantum fuerit fornicatus: tunc enim innocens potest lapsus, si sibi publicè constiterit, repellere, & amisit lapsus jus petendi, pro eo quòd non servavit fidem; & ideo non est necessario sibi fides servanda, saltem affirmative. Ubi non distinguit inter virum & uxorem: ergò nec nos distinguamus.*

Sed nunquid innocens potest repellere nocentem propriã auctoritate? Resolutio erit

CONCLUSIO III.

Ob adulterium moraliter certum licet, secluso scandalo, celebrare divortium propriã auctoritate, saltem quoad redditionem debiti; fortè etiam quoad habitationem; dimissus tamen restituetur in foro externo, nisi crimen constiterit per evidentiam rei, vel legitimam adulteri confessionem.

Hæc Conclusio multas patitur difficultates, ut patebit ex dicendis. Omnes autem admittunt, adulterium debere esse

V V V V MORA

An præjudicat sibi maritus tacendo per septennium?

94. *An possit accusare in infinitum.*

Potest quia justè non reddere debitum dupliciter, est. Scoto.

95. *Adulterium debet esse*

moraliter certum.

moraliter certum. Cum enim possessio stet pro altero conjuge, eâ in dubio, aut pari causa, privari minimè debet; arg. c. 65. de Reg. juris in 6. In pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis.

Metaphysica certitudo vix potest haberi.

Et quoniam adulterium est ex illis criminibus, quæ in abdito loco, & omninò occultè admittuntur; hinc difficillimum est probatu, ita ut vix queat certitudo metaphysica haberi. Sanchez. Quod adeo verum est (inquit Sanchez lib. 10. disp. 12. n. 40.) ut si quispiam nudus super nudam foeminam in ipso actu reperiatur, non verè & metaphysicè certitudine constet adulterium consummatum, quale ad divortium exigitur. Quoniam fieri potest, ut foemina sit arcta, vel vir impotens, aut minimè seminaverit intrâ vas. Undè fit, ut non tam exactæ probationes petendæ sint, ac in alijs criminibus, quæ oculis patent, palamque perpetrantur. Sic ille.

96. Quando habeatur moralis certitudo, ex cap. 12. de Præsumpt.

Sufficit ergo morali certitudo, qualis habetur (inquit Sanchez sup.) per ea indicia, quæ in foro externo probata convincerent conjugem de adulterio. Sed quæ illa?

Respondet Alex. III. cap. 12. de Præsumpt. Literis (inquit) tua Fraternalitatis receptis, nobis innotuit, quod cum P. ab A. muliere, quam in uxorem acceperat, peteret separari, accusatores Marimonij produxerunt testes, firmiter asserentes, quod postquam mulier cum prædicto viro contraxerat Marimonium, consanguineum viri ejusdem, solum cum sola, nudum cum nuda in eodem lecto jacentem, eâ (ut credebant) intentione, ut eam cognosceret carnaliter, viderunt multis locis secretis & latebris ad id commodis, & horis electis. Ex istâ Consultationi tua taliter respondemus, quod ex hujusmodi violenta & certa suspitione fornicationis potest sententia divortij promulgari.

97. Sicut violenta præsumptio.

Ubi Gloss. verb. *Ve credebant*, ait: Non dicit, ut sciebant, cum opus illud non plene pateat visui. Sufficit ergo ferre testimonium de eo, quod inducit violentam præsumptionem, quæ sufficit in hoc casu, ut huc patet, & 32. q. 1. dixi Dominus, ibi: *Ubi cumque est fornicatio, vel fornicationis suspitio, libere dimittitur uxor.*

Ubi Gloss. verb. *Suspicio*, arguit: Hic videtur excipi dua causa dimittendi uxorem: in Evangelio tantum excipitur una. Respondet: Quod hic dicit: *Vel suspicio fornicationis &c.* non est causa dimittendi, sed est modus probandi causam dimittendi: quia per suspensionem probatur fornicatio, adeo, quod uxor dimittitur propter suspensionem fornicationis, ut hic, & in Authent. *Ve liceat matri & avia*, §. pen. coll. 8. Undè pro eodem reputatur fornicatio, & fornicationis suspitio; nam probatâ suspensione, probata est fornicatio. Quid autem, si timeat venter incognita a viro suo, nonne certa erit fornicationis suspitio? 2. q. 1. Si peccaverit. *Vel si vir aliquot annis permanserit in expeditione, & rediens inveniat puerum anniculum & ff. de His qui sunt sui vel alien. juris. Filium.*

98. Sicut probabilis, vel temeraria.

Et ut scires, non omnem suspensionem sufficere, objicit sibi Glossa diversa jura, in quibus dicitur, quod omnis suspitio potius est repellenda, quam probanda, Respondet autem: *Distin-*

gue triplicem suspensionem, probabilem, temerariam, & violentam, ut dixi 2. q. 1. c. 1. Hic ergo de violenta suspensione loquitur. Et quæ dimittitur ob talem suspensionem, verè dimittitur ob fornicationem cognitam, sicut moraliter cognosci potest; ex urgenti scilicet præsumptione, quæ virum prudentissimum ad judicandam fornicationem induceret; quare durissimum esset amplius requirere.

Non tamen id ita strictè accipiendum est, ut sola ea præsumptio jam explicata sit violenta; sed sufficit quæcumque alia similis, quæ vehementer suadeat conjugis adulterium. Sed nunquid talis, quando quis solus cum sola in loco abdito inventus est? Affirmant Aliqui apud Sanchez sup. n. 45. Quod ipse ita generaliter non credit. Nec G. off. (inquit) cap. *Præterea*, verb. *Consilij*, de Test. & attest. quam pro se allegant, ita generaliter loquitur: sed quando quis repertus est solus cum sola in lecto, vel nudus cum nuda.

Hæc sunt verba Glossæ: *Sed quomodo sunt consilij (copulæ) nisi viderint? Quia forte ab eo audierunt: quia illud dicimus scire, quod ab alijs audivimus*, 22. q. 5. Hoc videtur. *Vel quia viderunt solum cum sola in lecto, vel nudum cum nuda; sed non viderunt eos carnaliter commiseri, infra de Præsumpt. Tertio. Et ideo dicit: sed de visu nihil affirmant.*

Et ita Astenfis Sum. 2. part. lib. 8. tit. 11. a. 3. q. 5. dicit; non satis esse, solum cum sola in locis suspectis reperiri, nisi in eodem lecto, & hora apta ad concubitum. Quia prior suspitio est probabilis, sed non violenta. Et licet Multi, quos refert Navar. Rubrica de Iudicijs, n. 10. Navar. dicant sufficere, si in loco secreto deprehendantur se amplexantes & osculantes: at ipse cum Alijs ait, id non satis esse, nisi probetur tanto temporis spatio in eo loco secreto eos fuisse, ut possent adulterium committere.

Hinc Sollicitatores (utor verbis l. 1. ff. de Extraord. crimin.) *alienarum nuptiarum* (id est secundum Gloss. ibi: *Uxorum nuptiarum, ut cum eis rem habeant*) itemq. *Matrimoniorum interpellatores* (qui, ut ait Gloss. eas volunt ad uxores, licet hoc esse non possit) est effectu secleris potiri non possunt, propter voluntatem pernitiose libidinis extra ordinem puniuntur.

Ubi Gloss. verb. *Voluntatem*, interrogat: *Sed an hic pervenerunt ad aliquem actum?* Respondet: *Sic, ut ad colloquium vel basia, qua sunt præcedentia veneris.* Ergo ex his actibus non concluditur adulterium; alioqui pœna ordinaria foret imponenda.

Sanè d. cap. *Literis*, de Præsumpt. multò fortiora exiguntur indicia, ut violentam adulterij suspensionem inducant. Quamquam existimem, non omnia illa simul requiri, interim tamen tales debent esse conjecturæ, quibus probetur adulterium, ut vel à natura, vel à lege receptæ probatæque sint. Oculi autem & amplexus (inquit Sanchez sup. nu. 47.) nec à natura, nec à lege pro urgenti conjectura admittuntur; nec etiam ab homine recipi

99. An si violenta, quando solus cum sola invenitur in loco abdito. Affirmant Aliqui. Negat Sanchez.

100. Assensu docti sententiam Sanchez.

101. Probatum ex l. 1. ff. de Exord. crimin.

102. Item ex d. cap. 12. de Præsumpt.

recipi debent, cum nulla urgens ratio id suadeat. Sic ille.

Objiciunt 1. Sed contra: l. 23. ff. ad leg. Jul. de Adult. sic 23. ff. Ad l. habetur: Quod ait lex: In filia adulterum deprehenderit, non civesum videtur. Voluit enim ita de- mum hanc potestatem patri competere, si in ipsa tur- pitudine filiam de adulterio deprehendat. Labeo quo- que ita probat, & Pomponius scripsit, in ipsis rebus Veneris deprehensum occidi. Ubi Gloss. verb. In ipsis rebus, ait: Sunt enim res Veneris, antedentia ipsum scelus, scilicet apparatus, colloquia, ut sup. eod. l. Et si amicis, in fi. locus constitutus, convi- via, basia, tactus. Nam ab ipsis argumentum sceleris inducitur: ut in Topicis Marci Tullij: unde versus: Visus & alloquium, tactus, post oscula, factum.

103. Respondet Sanchez sup. hæc lex solum probat, licere patri, juxta illum textum, impunè occidere filiam repertam in ijs actibus impudicis, sicut inventam in adulterio; non tamen probat, inde convinci adulterium.

Impugna- sur primò ex ratione. Contra, inquis: nonne major est poena oc- cisionis, quam Divortium? Si ergò oscula & am- plexus possunt puniri morte; quidni etiam di- vortio? Et quare puniuntur morte, nisi quia ex his convincitur adulterium?

104. Præterea: 27. q. 1. c. 4. ita scribit Cyprianus ad Pomponium de Virginibus: Certè ipse con- cubitus, ipse complexus, ipsa confabulatio & oscula- tio, & conjacientium duorum turpis & fæda dormitio, quantum dedecoris & criminis confiteatur? ubi Gloss. verb. Concubitus, inquit: Hic enim est unus casus, quo per exteriora interior voluntas dignoscitur. Per confabulationem enim & amplexus & hujusmodi deprehenditur fuisse corrupta. Et verb. Confiteatur, ait: Quia ex eis præsumitur adulterium, 32. q. 1. Dixit. Cod. de Adult. Quamvis.

Sed, pace Glossæ, neque in cap. Dixit, neque in lege: Quamvis, mentio fit osculorum aut amplexuum; sed statuunt hi textus, quòd ex suspitione ream conjugem facere liceat: quod Omnes fatentur, quando est suspicio violenta. At verò sola oscula & amplexus inducere vio- lentam suspitionem adulterij, hoc est, quod negat Sanchez.

105. Et reverà d. cap. 4. non solum ponderantur oscula & amplexus; sed maximè concubitus, & turpis ac fæda duorum conjacientium dormitio. Unde verbis sup. allegatis extemplò sub- jungitur: Si superveniens maritus sponsam suam jacentem cum altero videat, nonne indignatur & fremit? & per zeli dolorem fortassis & gladium in manum sumit? Quid Christus Dominus & Index noster, cum virginem suam sibi dicatam, & sancti- tati suæ destinatam, jacere cum altero cernit, quam indignatur & irascitur? Et quas pœnas incestus hu- jusmodi conjunctionibus comminatur?

Sed nec d. l. Quamvis, 30. seu potius Glossa, sola oscula & amplexus expendit, sed etiam appa- ratum, colloquia, locum constitutum, & convi- via. Quidni & sub apparatu concubitus intel- ligi possit, qui est proximus apparatus ad copu- lam?

106. Quòd si sola oscula & amplexus non suffi- ciunt; nec à fortiori sufficient xenia missa ab Bosco de Matrim. Pars II.

adultero uxori alienæ, aut verba amatoria; quia minorà indicia sunt. Ita Sanchez sup. n. 48.

Nec similiter satis erit, si quis gloriatur, se cum uxore alicujus concubuisse. Quoniam non valet confessio in alterius præjudicium; cap. 1. de Confessis, ibi: Cum secundum utriusque juris Statuta, de se confessi super aliorum conscientijs in- terrogari non debent: & (crimine læsa Majestatis exceptio) de reatu proprio confitentis periculosa con- fessio non est adversus quemlibet admittenda.

Ubi Gloss. verb. Confessi, infert: Nulli ergò de se confessio super crimine aliorum creditur, sic inf. de Testib. Veniens, 1. Et hoc generale est, præterquam in crimine læsa Majestatis. Et post pauca subdit: Isti, qui de se confitentur, creditur, non quantum ad convincendum; sed quantum ad præsumptionem. Intellige probabilem, non autem violentam, quæ hic requiritur, & sufficit. Alio- qui non adderet: Vnde si adsunt aliæ præsumptio- nes, valent: alias per se non sufficerent.

Sed nunquid per se sufficient literæ amato- riæ? Menochius de Præsumpt. lib. 5. præ- sumpt. 41. in fin. (teste Sanchio sup. n. 48.) cen- set, id Judicis arbitrio remittendum pro lite- rarum tenore. Unde dicit, si mulier in eis præ- teritum concubitum fateretur, rem esse mani- festam contra eam: si verò essent literæ, quibus virum induceret ad accessum, arguere adulte- rium committendum, non tamen commissum.

Cæterum (inquit Sanchez) existimo, non sufficienter probari adulterium, licet in eis mu- lier proprium adulterium fateatur. Quia confes- sio extrajudicialis, qualis hæc est, non plenè probat; sed constituit indicium sufficientis ad torturam. Ita ille cum Alijs, quos citat.

108. Quid ergò si confiteretur in judicio? Res- pondet Innoc. III. cap. penult. de Adult. Quo- circa mandamus, quatenus (nisi tibi confiteri vel per evidentiam rei, vel per confessionem legitimam mulieris, quod adulterata sponte fuisset) adulterij etiam, quod vir dicitur commisisse, probatione es- sante, ipsum recipere compellas eandem.

Ubi Gloss. verb. Confessionem, explicat eam, dicens: Factam in jure (id est, judicio) ut sup. de Cohabit. Cleric. & mulie. c. ult. & sponte; quia si compulsâ, non obesset, 31. q. 2. Lotharius; & sic confessio sola (scilicet in judicio) sufficit ad tori separationem, ut hic, & sup. de Divort. Ex li- teris.

Limita; nisi confessio illa cederet in præju- diciam tertij, v. g. Religionis, in qua conjux, innocens reputatus, emisit Professionem; & jam fatetur adulterium, ante Professionem com- missum, ut fiat compensatio delictorum, & sic possit à Religione extrahi tamquam invalide professus. Tali, inquam, casu non videtur suffi- cere illa confessio; arg. d. cap. 1. de Confessis, ubi Gloss. in exposit. casus ait: Confessio confi- tentis de se, non est adversus alios admittenda.

Unde novitia, actibus professarum se inge-rens, censetur professa, licet jurejurando defe-ctum animi profitendi affirmet, cap. 4. de Re- gular. sequentis tenoris: Vidua si sponte velum conversionis, quamvis non sacrum sibi imposuerit, &

xiim Xenia missa ab adultero. Neque si quis glorie- tur de adul- terio. Cap. i. de Conf.

107. An suffi- ciant literæ amatoria, Meno- chius. Sanchez.

108. Quid si quis confi- teatur adul- terium suum in judicio.

109. Nisi confes- sio cedat in præjudi- cium tertij.

Probatu- hac limita- tio ex c. 4. de Regular.

in Ecclesia inter delatas oblationem Deo obtulerit, velit nolit sanctimonie habitum ulterius debet habere; licet sacramento firmare velit, eo tenore velamen sibi imposuisse, ut deponere possit. Ubi Gloss. in exposit. casus: Ex quo, inquit, quis assumpsit habitum, non auditur reclamans, nec statur juramento ipsius in præjudicium voti.

110. Sic etiam confessio conjugum, asserentium affinitatem præcessisse, non auditur contra Matrimonium; cap. Super eo, §. de Eo qui cognovit &c. Et ratio redditur: Cum & quandoque nonnulli inter se contra Matrimonium velint colludere, & ad confessionem incestus facile præsilirent, si suo iudicio crederent, per iudicium Ecclesia concurrendum. Quæ ratio æquè militat in Religionis professione. Ac proinde non videtur tali Religioso credendum.

Opponitur c. penult. de Raptoribus. Solum ob stare videtur cap. penult. de Raptoribus, ubi Gloss. verb. Mulieris confessione, infert: Ergo creditur mulieris confessioni in præjudicium Matrimonij spiritualis (id est, Professionis Religionis) quod non sit in carnali; sup. de Eo qui cognovit consang. Super eo. Sed aliud est in Matrimonio carnali, & aliud in spirituali. In Matrimonio carnali non statur confessioni viri, & uxoris, si contra Matrimonium constentur; quia sapè ad invicem colluderent, ut separarentur, ut dicit prædicta Decret. Super eo. Sed in spirituali Matrimonio, si aliqua, de qua constat, quod fuerit primo uxor ante ingressum Monasterij, postea confiteatur in iudicio, quod ante ingressum cognita fuerit a viro, debet sibi restitui; quia, eo invito, Monasterium intrare non potuit, ut hic dicit: imò si aliter confiteretur, salvari non posset, nisi rediret ad virum. Non est enim credendum, quod illa sit immemor sua salutis. Ergo similiter in casu nostro.

111. Quem utique sequentibus verbis ex Hostienii explicat Panormit. cap. Veniens, de Convers. conjug. in fine: Pone, quod maritus, qui commiserat adulterium in sæculo, transivit ad Religionem, repetitur à muliere; ipse excipit de adulterio illius mulieris; ipsa replicat, quod & ipse commisit ante adulterium; quæritur, numquid posset exire, invito Monasterio, si confiteatur replicationem mulieris. Et dicit (Hostienis) quod sic. Undè hoc casu statur confessioni mariti, licet veniat in præjudicium Professionis, de quo dicit, casum esse in cap. penult. de Raptoribus: secus dicit, ubi agitur de Matrimonio carnali; tunc enim non statetur confessioni conjugis contra Matrimonium; ut probatur in cap. Super eo, de Eo, qui cognovit consang. uxoris. Ecce sententia Hostiensis. Numquid placet Abbati?

112. Audi quod sequitur: Et cum hoc, inquit, transeunt hic communiter DD. Sed advertet, quod hoc indistinctè tenere, esset apertè dicere contra casum cap. Vidua, sup. tit. prox. ubi textus apertè dicit, quod ex quo constat de Professione alicujus tacita vel expressa, non statur confessioni ipsius in contrarium, etiam cum juramento. Pro hoc facit, quod confessio tendit in præjudicium Monasterij: ergo plenè non probat; quia licet valeat confessio contra confiten-

tem, non tamen contra tertium; ut 14. q. 2. in princip. & in cap. 1. de Confessis. Item ratio cap. Super eo, habet locum in casu nostro; nam de facili posset iste ingressus colludere cum uxore sua in præjudicium Professionis factæ. Sic Abbas.

Quomodo ergò intelligendum cap. penult. de Raptoribus? Respondet ipse: Quando iste ingressus stat pro ingressu, & contra Matrimonium de consensu Superioris: tunc enim non est verisimile, quod falsum constiteatur contra se, idè talis confessio sibi præjudicat, & per consequens Monasterio, quod permittit eum agitare illam causam; & idem est in Matrimonio carnali. Nam valet confessio in præjudicium Matrimonii, quando est facta ab eo, qui stat pro Matrimonio, ut in cap. Attestationes, & ibi per Hostiensem inf. de Despons. impub. Hostienus Abbas. Cujus sententia placet Sanchez sup. n. 50.

Qui ibidem n. 51. notat: præsumptionem violentam pro foro externo probandam esse testibus non singularibus, & omni exceptione majoribus. In foro autem conscientie sufficere, ut conjux innocens certior fiat de adulterio à persona fide dignissima, cui merito prudentissimus quisque fidem haberet, se vidisse adulterium, aut ejus violentam suspensionem testanti. Quoniam hoc certitudinem moralem efficit, quæ satis est, & ab omnibus requiritur, ut conjux innocens divertere possit.

Sed numquid potest divertere propria auctoritate? Affirmat Conclusio, Saltem quoad redditionem debiti; forte etiam quoad habitationem. Equidem negationem debiti licitam esse, res maritæ certa est, eamque verissimam credit Sanchez sup. n. 5. Probatur: quoniam jure naturæ in ipso contractu Matrimonij ea conditio imbibita est, ut servanti fidem fides servetur, secus eam violanti. At conditione non servatà in pacto imbibitâ, alter paciscens eo ipso, sine aliqua sententia Iudicis, liber est ab obligatione fidei in pacto præstitæ; eo semper salvo, ut satis constet de fide sibi fracta.

Dico: Conditione non servatâ &c. Quippe dum non servanti pactum infligitur aliqua pena, sive auctoritate Iudicis, sive etiam ex mutuo contrahentium consensu, quæ vocatur pena conventionalis; tunc violans pactum non obligatur ad penam ante sententiam Iudicis; quamvis etiam in pena conventionali contrarium sit probabile, de quo alibi egimus.

Interim impræsentiarum illa privatio debiti non est propriè pena, etiam conventionalis; cum ad eam non requiratur consensus partium, neque auctoritate Iudicis infligatur; sed à Christo ipso Matth. 5. & 19. sit constituta, aut certè declarata, tamquam conditio imbibita in ipso contractu Matrimonij. Tametsi latè loquendo possit vocari pena; quia incommodum aliquod ortum ex culpa commissa, scilicet in fractione fidei. Sicut communiter (inquit Sanchez sup.) tradunt DD. penam à testatore adjectam legato, sub conditione castè vivendi,

113. Quomodo intelligendum cap. penult. de Raptoribus. Respondet ipse: Quando iste ingressus stat pro ingressu, & contra Matrimonium de consensu Superioris: tunc enim non est verisimile, quod falsum constiteatur contra se, idè talis confessio sibi præjudicat, & per consequens Monasterio, quod permittit eum agitare illam causam; & idem est in Matrimonio carnali. Nam valet confessio in præjudicium Matrimonii, quando est facta ab eo, qui stat pro Matrimonio, ut in cap. Attestationes, & ibi per Hostiensem inf. de Despons. impub. Hostienus Abbas. Cujus sententia placet Sanchez sup. n. 50.

114. Innocens divertere potest propria auctoritate. Probatur: quoniam jure naturæ in ipso contractu Matrimonij ea conditio imbibita est, ut servanti fidem fides servetur, secus eam violanti. At conditione non servatà in pacto imbibitâ, alter paciscens eo ipso, sine aliqua sententia Iudicis, liber est ab obligatione fidei in pacto præstitæ; eo semper salvo, ut satis constet de fide sibi fracta.

115. Privatio debiti hic non est propria pena.

Sanchez.

vivendi, potius conditionis naturam, quam pœnæ sequi; & idè amitti legatum luxuriosè vivendo, absque alia sententia Judicis.

116. Hinc conjux innocens privans adulterum jure petendi non exerceat actum Judicis; cum nullus possit esse Judex in propria causa; sed tamquam homo privatus negat stare contractui, propter non impletam conditionem. Quando ergò agitur ad pœnam lege decretam infligendam, solius Judicis est, eam infligere, meritis causæ discussis: secus ubi lex non continet meram pœnam; ut (inquit Sanchez sup. n. 9.) ludens pecuniâ creditâ in hoc Castellæ Regno nullâ indiget sententiâ Judicis, quò pecuniam perditam minimè solvat. Quoniam lex id concedens non est merè pœnalis, sed contractum irritat. Porrò cum negatio debiti intra privatos parietes, & occultè peragatur, non est cur notorium delictum, Judicisve sententiam desideret, alioqui necessariam ad scandalum evitandum. Adde: quòd aliàs cogeretur innocens injuriam sibi ab adultero illatam condonare, & damnum bigamiæ pati, quam cognoscens adulteram incurrit.

Conjux privans non exerceat actum Judicis.
Alia probatio Comul. ex Sanchez.
117. Quid ergò, inquis, si ad instantiam, adulteri Ecclesia cogat innocentem reddere, idque sub pœna excommunicationis? Doct. Seraphicus 4. dist. 35. a. un. q. 3. in corp. sic ait: Dicendum, quòd contingit uxorem dimitti à viro dupliciter: vel quantum ad torum, ut non commisceantur carnaliter; vel quantum ad torum & mutuam cohabitationem. Si primo modo (de quo hic tractamus) sic dico, quòd vir, comperto & cognito certitudinaliter, quòd uxor fornicetur, vel è converso, potest debitum denegare, nec ad hoc tenetur, nisi per censuram Ecclesiasticam compellatur: & tunc si compulsus debitum reddidit, nullum ei præjudicium generatur.

Probat 3.
Quid si Ecclesia cogat innocentem reddere? Sententia D. Bonav.
Eodem modo loquitur Doct. Angel. a. 3. in corp. Dicendum, quòd vir potest dimittere uxorem dupliciter. Vno modo quantum ad torum tantum, & sic potest eam dimittere, quam citò sibi constat de fornicatione uxoris proprio arbitrio, nec tenetur debitum reddere exigenti; nisi per Ecclesiam compellatur, & taliter reddens nullum sibi præjudicium facit.

Consonat Doct. Angel.
Ergò, secundum hos Doctores, Ecclesiâ præcipiente seu compellente, tenetur innocens debitum reddere. Quia Ecclesia justè præcipit; cum juxta allegata & probata illi non constet, alterum conjugem reum adulterij esse, & innocens sine peccato reddere possit.

118. Prorsus sine peccato; sed numquid etiam sine præjudicio? Ipse D. Tho. putat probabilius, eum effici irregularem. Sic enim scribit 4. dist. 27. q. 3. a. 1. q. 3. ad 4. Dicendum, quòd si mulier fornicetur post contractum Matrimonium, non efficitur ex hoc vir irregularis, nisi post corruptionem adulterinam eam iteratò cognoscatur; quia aliàs corruptio uxoris nullo modo cadit sub actu matrimoniali viri: sed si etiam per jus ei debitum compellatur reddere, vel ex conscientia propria, illâ petente debitum, ante condemnationem adulterij reddat, irregularis efficitur; quàmvis de hoc sint opiniones: sed hoc, quòd

dictum est, est probabilius; quia hic non queritur, quid sit peccatum, sed significatio tantum.

Quando ergò sup. dicit: *Et taliter reddens nullum sibi præjudicium facit*: intelligit de præjudicio, quantum ad celebrandum divortium, adulterio plenè probato. Et eodem modo intellige D. Bonav. Quo supposito, cum præceptum Ecclesiæ ex falsa præsumptione procedat; cur obligabit in conscientia cum tanto onere, seu præjudicio innocentis, qui per talem copulam efficitur irregularis?

Undè plures apud Sanchez sup. n. 6. dicunt, tale præceptum minimè obligare in conscientia, quos ipse sequitur, dicens: Existimo hunc (innocentem) ex natura rei minimè teneri obedire, nec esse coram Deo excommunicatum. Quoniam sententia illa, & præceptum Judicis, falsâ præsumptione innotuntur; atque ita minimè obligant in foro conscientiæ, in quo veritas innocenti constat. At posse teneri ratione scandali vitandi, ut benè ait Castro lib. 2. de Lege pœnali c. 4. §. *Ve igitur*.

Accipe ejus verba: Dicit Pet. de Paludè, quòd si Ecclesia præciperet alicui, qui certus est de adulterio uxoris suæ, quàmvis illud probare non potest, ut reddat debitum uxori suæ, non teneretur illi obedire; quia tale præceptum procedit ex errore & ignorantia: Si enim Judex sciret, uxorem esse adulteram, non præciperet marito, ut debitum uxori redderet. Nam sic præcipiendo apertam illi facit injuriam; quia sic compellens illum infligit illi, sine culpa illius, bigamiam, quam eo ipso incurrit, si illam post adulterium cognoscit; ut dicitur in cap. *Si cuius*, & in cap. *Si laici*, 34. dist. Deindè; juxta communem & veriore opinionem, is, qui in foro contentioso damnatus est injustè secundum veritatem, sed justè secundum allegata & probata, non tenetur in foro conscientiæ obedire sententiæ Judicis, nisi fortè ratione scandali, quòd totis viribus vitare tenetur. Ita Alphonsus.

Et idè (prosequitur Sanchez sup.) si brevè possit adulterium probare, cum tunc non magnum inde oriatur scandalum, non tenebitur reddere; secus si longa mora necessaria sit. Quia tunc meritò oriètur grave scandalum: eò vel maxime, quòd in excommunicatione per annum infordescens tamquam suspectus de hæresi habendus sit: Trid. sess. 25. de Refor. c. 3. in fine: *Excommunicatus verò quicumque, si post legitimas monitiones non respuerit, non solum ad Sacramenta, & communionem fidelium ac familiaritatem non recipiatur; sed si obdurato animo censuris innexus in illis per annum inforduerit, etiam contra eum, tamquam de hæresi suspectum, procedi possit.*

Undè cum hæc obligatio reddendi debitum minimè confurgat ex Judicis præcepto sed ex obligatione vitandi scandali; juxta scandalum ex negatione exortum, brevis vel temporis diuturnitas, quæ ad probandum adulterium desiderantur, expendenda sunt. Et si conjux innocens in loca remota fugeret, ubi scandalum omninò cessaret, minimè teneretur reddere. Ita Sanchez.

119. Plures docent, d. præceptum Ecclesiæ non obligare in conscientia, quos sequitur Sanchez.

Potest teneri innocens ratione scandali. Pet. de Pal. Castro.

120. Casus.

Trid.

121.
Quare in
Conclus.
adulterij
secluso
scandalo.

Ex quo patet, quare addiderim in Conclus. illam particulam: *secluso scandalo*. Et ita possent intelligi DD. Angel. & Seraph. sup. adducti pro opposita sententia; ut nihil aliud velint, quam Ecclesiã præcipiente & compellente, innocentem debere reddere debitum ad evitandum scandalum, quod ordinariè natum est provenire ex negatione debiti, quando res deducta est ad forum externum.

Alioqui, dum Judex non præcipit, tamen si lis adhuc pendeat, & lite pendente nihil innovandum sit in foro externo, in quo veritas non constat; equidem in foro conscientia, in quo veritas constat, ut suppono, innocens non tenetur debitum reddere: eò vel maximè, quòd si tunc à Judice minimè coactus redderet, esset condonatio adulterij, ac jus divortij petendi extingueretur, ut suo loco videbimus. Et hæc quidem de dissolutione tori.

122.
An innocens
propriã au-
thoritatis
possit diver-
tere quoad
habitationem.

Major controversia est: an quoad habitationem liceat conjugi innocenti propriã auctoritate divertere ab adulterio, ita ut adulter restitutionem minimè petere possit? Hæc in re (inquit Sanchez sup. n. 10.) acrem difficultatem ingerunt cap. *Significasti*, 4. & cap. *Porro*, 3. de Divort. quæ secum pugnare videntur.

Pro parte
affirmante
videtur fa-
cere cap. 4.
de Divort.

Subscribo verba utriusque textûs. *Significasti*, quod quidam, uxore suã sine iudicio Ecclesiã (ergo propriã auctoritate) *dimisã* (scilicet quoad habitationem) pro eo, quòd suggestum sibi fuerat, ipsam incestum cum quodam consanguineo suo commisisse, vinculo fuit propter hoc excommunicationis astrictus; verum mulier non continuit, sed sobolem de alio viro suscepit: nec minùs postulat viro restitui, asserens, se ab ipso injustè dimissam, & eundem sibi materiam adulterandi dedisse. Consultationi tuæ taliter respondemus, quòd si notorium est, mulierem ipsam adulterium commisisse, ad eam recipiendam præfatus vir cogi non debet: nisi constaret, ipsum cum alia adulterium commisisse. Ita Alex. III. Ubi habetur, ob notorium adulterium posse conjugem dimitti, absque spe restitutionis.

123.
Pro parte
negante cap.
3. eod.

At cap. *Porro*, dicitur, non esse licitum divertere absque Ecclesiã sententia, ob notoriam consanguinitatem. Porro de Comite Pontini, qui B. uxorem suam absque iudicio Ecclesiã dimisit; quia eam cognatam fuisse uxoris defunctæ proponit, prudentia tua cognoscat; quòd si etiam parentela esset publica & notoria, absque iudicio Ecclesiã ab ipsa separari non potuit: quare ipsum ad eam recipiendam, quæ petit restitutionem ipsius, districtè compellas: quam si recipere noluerit, eum, & super indutam vinculo excommunicationis astringas. Ita præfatus Pontifex.

124.
Dicta iura
concilian-
tur; cap. 3.
loquitur in
easu, quo est
impedimen-
tum divi-
mons.

Nunquid sibi ipsi contrarius? Non puto. Varias equidem conciliationes asserunt DD. quas videre poteris apud Sanchez sup. n. 38. Placet (inquit hic Auctor.) decisionem cap. *Porro*, esse specialem in consanguinitate, & in quocumque impedimento dirimente; eadem enim est ratio: in quo casu separatio non tantum tendit ad spoliandum possessione conjugem dimissum; sed etiam proprietate, ipsoque Matrimonii vinculo. Atque adeo iustà ratione deciditur d. cap. *Porro*,

nullum notorium ad id sufficere; sed expectandam esse Ecclesiã sententiam. Sicut enim ejus auctoritate vinculum Matrimonij colligatum est, ita ejus iudicio oportet dissolvi. Per eandem enim causas res nascitur & dissolvitur, cap. 1. de Regul. juris.

Adde etiam: hanc rem esse gravissimam; quia ratione consanguinitatis declaratur, vinculum ipsum Matrimonij fuisse irritum; ac proinde utrumque conjugem, tamquam solutum, posse liberè ad alias nuptias transire. Quare meritò reservatur iudicio Ecclesiã decidenda, & interim conjux spoliatus cogitur ad spoliatum redire. At separatio ratione adulterij est quoad sola obsequia conjugalia, manente vinculo Matrimonij illæso, & neutri licet aliud Matrimonium inire. Et ideò nil mirum, si Ecclesiã iudicium non desideret; sed contenta sit adulterio ita notorio, ut nullà possit tergiversatione celari. Ita Sanchez. Et meritò.

Igitur propter cap. *Porro*, non est recedendum à Conclusionem, quæ non loquitur de dissolutione vinculi, sed tantum de dissolutione habitationis, vinculo illæso. Atque hæc videtur nobis æquè licere in foro conscientia, secluso semper scandalo, quàm negatio debiti; quia Christus simpliciter excepit causam fornicationis, non distinguens inter publicam & occultam; inter negationem debiti, & privationem habitationis. Sola differentia est, quòd ex separatione habitationis, quæ publica est, sæpius natum sit orire scandalum, quàm ex negatione debiti, quæ solet esse occulta.

Interim, & separatio habitationis subinde fieri potest sine scandalo, tamen si adulterium sit occultum: ut si vir conscius adulterij uxoris in partes longinquas recedat, ubi Matrimonium ignoratur. Item, si Matrimonium fuerit clandestinum, ubi illud adhuc valet; vel si Matrimonium jam ita occultum sit, ut probari nequeat: quia defuncti sunt Parochus & testes, & amissus aut ruptus est liber, in quo contrahentes scripti sunt.

Fateor tamen (inquit Sanchez sup. n. 33.) rarò hunc casum evenire. Sed five rarò, five frequenter, quodcumque evenierit, cessabit scandalum, & consequenter licitum erit divertere ab habitatione, utpote quòd solum illicitum est propter scandalum, juxtà hanc sententiam.

Quæ utique probatur à Sanchio sup. n. 31. ex D. Hier. sup. allegato: *Ubi cumque fornicatio est &c. Liberè dimittitur uxor*. Nam (inquit) verbum: *Liberè*, est canon latæ sententia, & denotat, nullam requiri licentiam vel sententiam; arg. Gloss. Clement. *Dudum*, de Sepulturis, verbo: *Liberè*, ubi dicit: *Denotat, quòd non est necesse licentiam sacerdotis parochialis haberi; & simile est de Præbendis*, Licet Episcopus, lib. 6.

Respondet Averfa q. 23. sect. 2. §. *Ad fundamentum secundæ sententiæ*; *Liberè*, intelligitur licitè & sine peccato; non tamen absque Ecclesiã iudicio. Concessit quidem Christus (inquit ibidem in princip.) divortium viro, ob adulterium uxoris; non tamen constituendo ipsum virum tamquam iudicem in causa propria, nec exclu-

125.
Propter ip-
sum non est
recedendum
à Conclus.
quæ probatur
ex ver-
bis Christi.

Separatio
habitationis
potest ali-
quando fieri
sine scanda-
lo.

126.
Alia proba-
tio ex D.
Hier.
Sanchez.

Responsio
Averfa.

dendo rationabilem juris ordinem, qui in recta gubernatione Reipub. servandus est : sed tradendo regulam, quam Ecclesia ipsa in iudicio servare debet. Sic ille.

127. Sed quæro ego : ecquæ ista regula? An Christus uspiam tradidit juris ordinem servandum in dimissione conjugis? Ecqui iste ordo? Et ordo juris nonne forum conscientiae spectat, & non magis forum externum? Quæritur hic de foro conscientiae, de quo locutus est Christus Matth. 5. & 19. ubi concedit dimissionem uxoris ob causam fornicationis; dimissionem, inquam, etiam quoad habitationem; nec aliam regulam tradit pro hac dimissione, quam pro dimissione quoad torum. Igitur ordo, qui servatur in iure, ab ipsa Ecclesia præscribitur pro foro externo.

Secundò. Gratis etiam dicitur, per ly *Liberè*, intelligendum licitè & sine peccato, non tamen absque Ecclesiae iudicio; vel assignetur aliquod fundamentum hujus interpretationis. Certè in Bullis Pontificum sæpissimè conceditur, ut liberè & licitè possit aliquid fieri : ergo hæc non sunt synonyma, sed diversam aliquam habent significationem.

128. Et verò, si Ecclesia iudicat illicitum, divertere ab habitatione conjugis, quæ publicè fornicatur; cur eum, qui jam diverit, non compellit adulteram recipere, donec ipsa sententiam divortij pronuntiaverit? Hoc tamen non facit, ut patet ex cap. *De Benedicto*, 32. q. 1. quod est Pelagij Papæ, ubi in fine dicitur : *si verò omnino eam recipere noluerit* (maritus scilicet uxorem, quæ ab ipso recesserat, & fornicata fuerat) *in alium quemdam locum, in quo ei non liceat male vivere, provida eam dispensatione constitue*. Ubi Gloss. verb. *Recipere*, ait : *Non enim erit compellendus eam recipere, cum alij adhaerit*.

Cap. 5. 32. q. 1. Sanè obligatio cohabitandi oritur (saltem pro majori parte) ex obligatione reddendi debitum; ergo ubi hæc non perleverat, sed pro perpetuo cessat; etiam illa cessabit, quæ minor est, secluso scandalo.

129. Respondet Aversa sup. Natura Matrimonij facit, ut possit in Republica fieri divortium ob conjugis adulterium: sed inter homines in Communitate viventes, & sub Superiorum regimine utique non excludit legitimæ judicialis sententiae indigentiam. In separatione, inquam, publica & parenti. Quod est manifestum discrimen inter denegationem debiti, quæ fit inter privatos parietes, & separationem habitationis, quæ fit palam & publicè. Unde in ipsa etiam mutua obligatione conjugum libera manebat denegatio debiti, non servatâ conditione conjugalis fidei: non tamen separatio habitationis, propriâ solum auctoritate absque sententia Judicis. Sic ille.

Non negamus discrimen istud inter denegationem debiti, & separationem habitationis, quod hæc regulariter sit publica, illa autem occulta. Sed ex eo solum sequitur, quod regulariter liceat denegatio debiti, quoniam non scandalosa; secus separatio habitationis, utpote scandalosa. Interim fieri posset, ut etiam hæc non foret scandalosa; vel quia adulterium publicum est; vel

si occultum, etiam Matrimonium sit occultum. Cur tunc similiter non licebit? Attendite Aversam sup. §. *Explicatur & suadetur conclusio*, quæ talis erat : *Per se loquendo non potest conjux læsus propriâ auctoritate divortium quoad domum & habitationem facere ab adultero invito; sed potius sententiâ Judicis indiget*. Sequitur ejus explicatio. Vel (inquit ille) conjux adulter consentit quoque divortio, seu non reclamat adversus alterum, qui divertere tentat : & tunc hic quidem, quantum est ex hoc capite, justè & licitè potest facere divortium : quia scienti & volenti non fit injuria. Vel ille non consentit, sed renuit & reclamat, in quo sanè casu est controversia : tunc non poterit conjux læsus propriâ auctoritate conjugem delinquentem è domo dimittere vel deserere.

si occultum, etiam Matrimonium sit occultum. Cur tunc similiter non licebit?

Attendite Aversam sup. §. *Explicatur & suadetur conclusio*, quæ talis erat : *Per se loquendo non potest conjux læsus propriâ auctoritate divortium quoad domum & habitationem facere ab adultero invito; sed potius sententiâ Judicis indiget*. Sequitur ejus explicatio. Vel (inquit ille) conjux adulter consentit quoque divortio, seu non reclamat adversus alterum, qui divertere tentat : & tunc hic quidem, quantum est ex hoc capite, justè & licitè potest facere divortium : quia scienti & volenti non fit injuria. Vel ille non consentit, sed renuit & reclamat, in quo sanè casu est controversia : tunc non poterit conjux læsus propriâ auctoritate conjugem delinquentem è domo dimittere vel deserere.

Ita apertè habetur ex cap. *Porro*, de Divort. ubi Pontifex declarat, quemdam, qui uxorem suam titulo affinitatis dimiserat, non potuisse absque iudicio Ecclesiae ab ea separari, jubens compelli, ad eam recipendam, quæ restitutionem petebat. Imò addit : *Quod si etiam parentela esset publica & notoria, absque iudicio Ecclesiae ab ea separari non potuit*. Ex quo multò magis id sequitur in causa adulterij : quia cum affinitate irritum erat Matrimonium, & vir non potest retinere mulierem, etiamsi velit : at cum adulterio integrum permanet vinculum Matrimonij, & maritus liberè potest uxorem retinere, si velit.

Et ratione suadetur : quia actio dimittendi aut deserendi est ex genere suo actio publica, & ad externam gubernationem pertinens; ac proinde non sine perturbatione Reipublicæ à privato quopiam propriâ auctoritate usurparetur. Et eò magis; quia Matrimonium per se coram facie Ecclesiae contrahitur, quæ quidem solemnitas ex Decreto Concilij est necessaria ad valorem; sed etiam antea ex sacris Canonibus erat injuncta sub præcepto : igitur divortium quoad publicam separationem, non nisi ex iudicio Ecclesiae fieri debet. Habet etiam divortium alios publicos effectus; utpotè facultatem ingrediendi Religionem, acquisitionem dotis, quando vir facit divortium ab uxore adultera, restitutionem dotis, quando uxor facit divortium à marito adultero. Quos effectus utique non nisi per sententiam Judicis obtinere potest, qui divortium ab altero invito facere vult.

Præterea : vel adulterium erat occultum, vel notorium. Si erat occultum, eò magis non debet, nec justè potest conjux læsus propriâ auctoritate publicè alterum dimittere vel deserere; quia id moraliter sine scandalo populi, & infamia alterius non contingeret, dum Matrimonium erat notum & publicum.

Nec juvaret, in partes longinquas & regiones remotas aufugere : quia id solum faceret, ut fugiens evaderet molestias & vexationem propriam : non autem ut vitaret dictum scandalum & infamiam in ipsa patria. Quod si Matrimonium fuisset clandestinum, & semper permanisset occultum, & nec tunc posset coram facie Ecclesiae demonstrari : hic casus magis mente fingitur quam

230. Aversa tenet oppositum Conclus.

Probat ex d. cap. 3.

131. Probatio ex ratione. Prima.

Secundò.

132. Evasio præcluditur.

quam in praxi occurrat. Nam & ante Decretum Concilij, & in locis, in quibus non est receptum, saltem ex præcepto Ecclesiæ, debet ac solet esse notum, & in libro descriptum.

Probat 3. Sed & si contingeret, esse prorsus occultum; sufficere videtur, ex conditione sua, & communi institutione non solum Ecclesiæ, sed & cuiusque Reipublicæ, esse debere ac solere publicum, ut nulli liceat ob occultum conjugis delictum sibi jus dicere, ac totale divortium facere. Unde etiam si quis certus apud se de alterius delicto non haberet copiam testium & probationum in iudicio, vel facilem aditum apud Judicem ad obtinendam sententiam; neque per hoc posset per se exequi, quod ad Judicis spectabat officium: sicut nec posset in plectendis alijs injurijs sibi illatis.

133. Quæstio probatio. Si deinde adulterium erat publicum, erit magis facile, ut in iudicium deducatur, & per legitimas probationes divortij sententia à Judice obtineatur. Ipsa verò publicitas facti non per hoc præbet jus conjugi læso, ut propriâ auctoritate sibi sententiam ferat, & in facie Reipub. delinquentem è domo expellat, vel recedendo divortium faciat.

Etiam si, inquam, factum sit ita notorium, ut nullâ possit tergiversatione celari: quia hoc ipsum debet in iudicio demonstrari, dum scilicet alter, non obstante publicitate, reclamat, nec separationi consentit: quia sanè adhuc oportet, ut per officium Judicis compescatur, & plectatur, ac divortij poenam subite cogatur: & interim potius Judex conjugem illum compellere debet, ut alterum in consortio retineat, donec divortij sententia proferatur.

134. Loquitur hic Auctor in casu, quo adulter non consentit. Quod si conjux delinquens ad vitandam in iudicio majorem infamiam non reclamet, sed sponte in divortium consentiat; tunc quidem conjux læsus licitè & justè ab eo separari potest: idque non solum, si adulterium sit notorium, sed etiam si sit occultum. Qui tamen consensus facilius continget in facto publico, & præsertim ita notorio, ut nullâ possit tergiversatione celari.

Et hac fortassè ratione dixerunt Aliqui, quando adulterium est publicum, aut ita notorium, posse conjugem læsum ex se divortium facere, non reclamante scilicet altero, qui conscius sui status non curat condemnationem in iudicio expectare. Hucusque Averfa, Quæ longius volui referre, quia benè explicant præsentem controversiam, & sententiam hujus Auctoris, & Aliorum plurium, quos ipse ibi citat §. *Secundò dicendum est*, & Sanchez sup. n. 11.

135. Pro hac sententia citatur Gloss. d. cap. 3. Ac primo quidem loco inter Jurisperitos citatur Gloss. cap. Porro, de Divort. verb. *separari*, ubi sic ait: 33. q. 2. Sæculares, 35. q. 6. Multorum. Et est ratio quare; quia sententia divortij poena est, & poena non est inferenda, nisi a Iudice, 33. q. 2. Interfectores, §. In hoc.

Rejicitur ejus ratio. Sed ad hanc rationem sup. sufficienter responsum fuit, scilicet, divortium non esse propriè poenam, neque innocentem propriè sibi dicere jus divertendo, Porro d. cap. Sæculares, loquitur

de illis, qui conjugale consortium nullâ graviore culpa dimitunt, vel etiam dimiserunt, & nullas causas dissidij probabiliter proponentes propterea sua Matrimonia dimittunt, ut aut illicita aut aliena præsumant. Hic autem agimus de illis, qui moraliter certi sunt de adulterio conjugis, quam vel quem dimittunt, potestate sibi à Christo factâ, non ut illicita aut aliena præsumant, sed ad imposterum continenter vivendum.

Similiter cap. *Multorum*, loquitur de ijs, qui propriâ uxore dimissâ, volunt adhærere alteri. *Explicatur 2. ju.* *Multorum relatione* (inquit Alex. Papa II.) *cognovimus, te propriam velle abjicere uxorem, & adhærere alteri, præcedentem consanguinitatis occasionem.* Quam causam meritò sibi reservavit Ecclesia, ut sup. diximus, etiam quando est manifesta; quanto magis, quando est dubia, aut probabilis tantum? Utrique propter periculum continui adulterij, quod consequitur aliud Matrimonium; aut certè, quia secundum Matrimonium auctoritate Ecclesiæ celebrabitur. Quæ non habent locum in causa adulterij, ut patet. Et idè perperam Averfa sup. ait: decisionem cap. Porro, magis obtinere in causa adulterij.

Igitur propter hanc Glossam non est adhærendum sententiæ illius Auctoris; ut omittam, cap. Porro, & similia de foro externo commode posse intelligi: hic autem loquimur de foro conscientiæ, quando scilicet causa nondum deducta est ad Judicem externum, & dimissio potest fieri sine scandalo; quia non est periculum, quòd causa ad forum externum deducatur à parte dimissa, quæ sibi conscia non audeat resistere.

Neque hoc negat Averfa, ut sup. audivimus. *137. Oppugnant doctrina Averfa. Primò.* Ex quo sic argumentor: divortium non minus est poena, dum infligitur parti consentienti, quam reluctanti; sed dum pars consentit, non requiritur sententia Judicis; ergo neque dum reluctatur. Nunquid quia homicida libenter vult subire mortem pro delicto commisso, idè non requiritur sententia Judicis, ut justè occidatur? Patet, quòd requiratur. Ergò si divortium est propria poena adulterij, quàmvis adulter, aut adultera consentiat, adhuc necessaria erit sententia Judicis, quod tamen negat Averfa.

Deinde quæro: actio dimittendi volentem, nonne & ipsa publica? Cur ergò magis liceat hæc ratio propriâ auctoritate, quàm actio dimittendi nolentem? Et si Matrimonium, quod contrahitur in facie Ecclesiæ, potest separari propriâ auctoritate, partibus consentientibus, cur non etiam unâ parte dissentiente, ubi & quando debet consentire? Censent, quòd propter consanguinitatem possent mutuo consensu separari sine iudicio Ecclesiæ, & transire ad alias nuptias?

Dices: parte reclamante, Ecclesiæ est, eam audire, & secundum allegata & probata condemnare, vel absolvere. Respondeo: non tantum in causa separationis habitationis, sed etiam negationis debiti; & tamen negatio debiti licet propriâ auctoritate, secluso scandalo; ergò & separatio habitationis. Vel si non licet hæc separatio, neque illa negatio, quando pars non consentit, & sine dubio ad iudicium provocabit *negati*

negantem; quem etiam coget Ecclesia ad reddendum, nisi incontinenti probet adulterium, de quo statim plura.

Sententiam Aversa videtur docuisse S. Bonav.

Interim sententiam Aversæ prius videtur docuisse D. Bonaventura sup. ubi verbis præallegatis continuò subjungit: *Si autem loquamur de separatione secundo modo (purâ habitationis) sic dicitur divortium; & hoc, quia est in manifesto, non debet fieri in occulto, sed in facie Ecclesiæ: & quia Matrimonium est magnum Sacramentum, non sub quocumque Iudice, sed coram Episcopo.* Probat cum Glossa sup. per cap. *Sæculares*, ad quod jam responsum fuit. *Et iterum (inquit) in eadem q. Nicol. Papa: Non licet alicui suâ auctoritate uxorem suam dimittere.*

139.

Perperam pro ea citatur Nicol. Papa.

Sed, pace ipsius, hæc non sunt verba Nicol. Papæ. Quæ ergo? *Interfectores suarum conjugum sine iudicio, cum non addis, adulterarum, vel aliquid hujusmodi, quid aliud habendi sunt, quam homicida, ac per hoc ad poenitentiam redigendi?* Quod verisimile est, tametsi addas: *Adulterarum vel aliquid hujusmodi, ut notat Gloss. ibi, verb. Adulterarum, dicens: Maxime; quia nec tunc licet.* Ratio in promptu est: quia mors adulteræ est pœna proprie dicta, ut & amissio dotis, & similia, quæ ex particulari Decreto Ecclesiæ adulteris in pœnam delicti constituta sunt; ac proinde sine iudicio Ecclesiæ infligi non possunt ab innocente; sed opus est sententiâ Judicis. Jam autem in nostro casu ipse Christus sententiam tulit, & ideo non indiget ulteriori iudicio.

An Christus in nostro casu tulerit sententiam.

Negant D. Bonav.

Respondet D. Bonav. sup. n. 17. *Quod falsum est: quia non tulit sententiam, sed expressit; & secundum illud jus Episcopi potestatem sententiandi dimisit.*

Et D. Thom.

Eodem modo respondet Doct. Angel. sup. ad 1. *Sententiâ (inquit) est applicatio juris communi ad particulare factum: unde Dominus jus promulgavit, secundum quod sententiâ in iudicio formari debet. Sed quis nõ videt, idè posse dici de negatione debiti?*

140.

Pro nostra sententiâ adducitur Script. Mat. 1. Ioseph. &c. Resp. D. Bonav.

Si objicias his Doctoribus, quod habetur Matth. 1. *Ioseph vir ejus (Mariæ) cum esset justus, & nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam.* Respondet D. Bonav. *Quod non est simile: quia tunc propter fornicationem non fiebat divortium, sed homicidium: & Ioseph, tanquam pius, timebat mortem Mariæ.*

Doct. autem Angel. sup. ad 2. ait: Ioseph non volebat Virginem dimittere, quasi suspectam de fornicatione, sed ob reverentiam sanctitatis ejus, timens ei cohabitare.

141.

Postrema non placet Sanchio.

Sed hæc excusatio non placet Sanchio sup. n. 36. Quoniam, inquit, videtur ex ipso contextu literæ colligi, noluisse Ioseph ob reverentiam; sed ob adulterij suspicionem recedere. Quoniam Angelus, excusans Virginem, & suadens Iosepho, ne recedat, eâ utitur ratione: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est.* Quòd si Ioseph, reverentiâ adductus Virginis, eam deferere statuisset, ob eam rationem, quòd fœtus de Spiritu sancto conceptus sit, ad majorem reverentiam induceretur; ac proinde fortiori ratione pararet recessum, Atque ideo ex suspicionem adulterij, animum recedendi subortum esse, testantur D. Chryst. Aug. & Alij. Undè melius excusatur

Bosco de Matrim. Pars II.

Ioseph à culpa, eò quòd occulta erat dimissio, quæ licita est in foro conscientiæ. Ita Sanchez.

Hinc S. Tho. non contentus primâ illâ responsione, addit secundam, eandem utique cum responsione Doct. Seraphici. Porro Aversa sup. §. *Ad fundamentum secundæ sententiæ*, dicit: Sanctum Iosephum id voluisse facere, ut ejus famæ consulere, existimans eam in hoc consensuram, donec ab Angelo fuit admonitus & edoctus.

Quid respondet Aversa ad d. Script.

142.

Exemplum Ioseph non convincit.

Igitur exemplum S. Ioseph non convincit propositum; ut puta, dimissionem quoad habitationem propriâ auctoritate sine iudicio Ecclesiæ esse licitam: quod videntur negasse D. Bonav. & D. Tho. locis supra citatis. Quos sequitur Pontius lib. 9. c. 18. n. 6. si crimen nullatenus possit probari. Ejus potissima ratio est: Quia (inquit) ex, quæ prohibet separationem conjugum, etiam fornicationis causâ, ante probationem & Ecclesiæ iudicium data est jure optimo, ut occurratur hominum malitiæ, iniquitati & fraudi. Cumque ejusmodi leges in præsumptione fundentur, & præsumptiones ut in plurimum non deficiant; nec cessat earum obligatio, etiam si in aliquo particulari casu deficiat præsumptio & ratio legis. Quare istæ leges etiam obligant in conscientia eum, qui adulterij cognitionem habet, & probari non potest, quia est occultum, ut tutâ conscientia separare habitationem non possit. Sic ille.

Ratio Panthij pro sententiâ Aversa.

Sed quæ istæ leges? Non alias affert, quam prædictas jam satis discussas; hæc autem, sicut dixi, commodè intelligi possunt de foro externo, in quo adulter, propriâ auctoritate dimissus ab innocente, si restitutionem petat, ad habitationem restituetur: nec admittetur exceptio innocentis, opponentis adulterium occultum, donec ad pristinum statum restituetur conjux dimissus; quâ restitutione factâ, agatur de illa exceptione, & probato adulterio, divortium celebrabitur. Quòd si in probatione defecerit, innocens cogetur in Matrimonio perseverare. Ita Sanchez sup. n. 14.

Leges, quas allegat, possunt intelligi de foro externo.

143.

In eo r. statur adulter dimissus donec adulterium erit probatum. per cap. 10. & 13. de Rest. spol.

Atque hæc restitutionem ante omnia faciendam esse, deciditur cap. *Ex conquestione*, de Restit. spoli. in fin. *Mandamus, quatenus si est ita, mulieri virum restitui faciat, quæ post appellationem ipsius acta sunt, in irritum revocantes: postmodum super Matrimonij causam audiat, & sine canonico terminetis.* Et cap. *Literas*, eod. ibi *Propterea melius videtur, quod cum opponitur consanguinitas (præsertim in gradibus Divina lege prohibita) & probationes deferuntur incontinenti paratas, in ceteris (præterquam ad copulam, propter periculum peccati) ad judicanda sit restitutio..... Quòd si non habeat probationes incontinenti paratas, sed dilationes expectat longiores (quia præsumitur contra eam, quæ sine iudicio Ecclesiæ sua tantum temeritate recessit a viro) ad restitutionem plenariam Ecclesiastica debet eam sursum compelli.*

Ergò similiter mulier, quæ suâ temeritate, id est, propriâ auctoritate recessisset ab adultero, nisi incontinenti paratas haberet probationes adulterij, ad plenariam restitutionem compelli deberet; immò tametsi haberet paratas, quia hic non est periculum peccati; cum reverà sint conjuges, & copula inter eos licita. Ita docet Sanchez sup. Sanchez n. 22.

X x x

Intel-

144. *Intellige, nisi adulterium foret notorium, per c. penult. de Adult.* Intellige: nisi adulterium, propter quod recessit, foret notorium; arg. cap. penult. de Adult. ibi: Quocirca mandamus, quatenus (nisi tibi constiterit, vel per evidentiam rei, vel per confessionem legitimam mulieris, quod adulterata sponte fuisset) adulterij etiam, quod vir dicitur commississe, probatione cessante, ipsum recipere compellas eandem. Quod si prædicto modo de mulieris fornicatione constiterit (nisi testes, per quos viri adulterium est probatum, fuerint reprobati, cum Matrimonij jus in utroque laesum consistat, & paria delicta mutua compensatione tollantur) nihilominus eum cogas, ut eam recipiat, & maritali affectione pertractet: alioquin mulieri silentium imponere non postponas.

Ubi Gloss. in exposit. casus, inquit: Mulier petens restitutionem mariti, repellitur per exceptionem adulterij manifesti: nisi & ipse vir adulteratus fuerit, & probetur.

145. *Idem in a. ruitur cap. 4. de Divort.* Idem statuitur cap. Significasti, de Divort. ibi: Consultationi tuae taliter respondemus, quod si notorium est, mulierem ipsam adulterium commississe, ad eam recipiendam præsumitur vir cogi non debet: nisi constaret, ipsum cum alia adulterium commississe. Ubi Gloss. verb. Si notorium, interrogat: Quid si occultum est, & in modum exceptionis objiciat ei illud adulterium petenti restitutionem? Dico, quod non auditur, quousque fuerit restituta.

Quod hic si adulterium notorium.

Sed quod, interrogat quispiam, vocas adulterium notorium? Respondeo ex d. cap. penult. quod constat, vel per evidentiam rei, vel per confessionem legitimam mulieris. Tunc autem constat per evidentiam rei, juxta Gloss. ibi, verb. Evidentiam, Quando publice fuit fornicata, vel filium inde habet testem, 28. dist. Præsumitur, & sup. de Divort. Significasti.

146. *Qua dicitur publice fornicata, ex Abbate. Primus modus.* Quam Glossam ibi explicans Abbas, ait: Non capias strictè verbum, Publicè; scilicet, quod omnibus videntibus sit prostituta; sed intelligitur, quod recedens à marito suo adhæsit publicè cuidam concubinario: nam convincitur publice de adulterio, ex quo in domo habet alienum virum, in mensa, & lecto &c. ut in cap. fin. & cap. Tua, de Cohabit. Cleric. & mulie. Item posset convinci de publicitate, si passim admittebat viros ad eam causam adulterij. Facit l. Palam, de Ritu nupt. Sic ille. Loquitur porro de primo modo probandi adulterium manifestum.

Secundus.

De secundo autem, scilicet: Vel filium inde habet testem, dicit: Intelligo hunc casum, quando tanto tempore stetit separata à viro, quod non potuisset concipere à marito: ut quia nunc peperit, & est annus, quo à marito recessit, vel maritus ab ea, tunc apertissime probatur adulterium, ut l. Filium, ff. de His qui sunt sui vel alieni juris; & ita intelligo istam Glossam. Nam si in domo mariti secum cohabitantis peperit filium, tunc præsumitur filius mariti, etiam si probaretur, quod tempore conceptionis adulterabatur pariter cum quodam alio; quia ex quo eodem tempore pariter cognoscebatur à viro, & ab adultero, debemus favore filiorum præsumere, cum filium mariti, & quia in dubio debemus facere benignam interpretationem, Hucusque Panormitanus.

Atque hæc de evidentia rei, quæ tamen non est hic necessaria ad notoritatem, sed sufficit legitima confessio mulieris. Et quæ illa? Gloss. sup. verb. Confessionem, inquit: Factam in jure, ut sup. de Cohabit. Cler. & mul. cap. ult. sequentis tenoris: Quæsum est de Clericis in fornicationem prolapsis, si eorum sit officium, priusquam penituerint, audiendum. Verum etsi quilibet pro mortali peccato quoad seipsum constet esse suspensum; non debet tamen in officijs evitari; quia quantum ad alios, etiam in casu propefito, suspensus non est: nisi peccatum hujusmodi sit notorium per sententiam, seu per confessionem factam in jure, aut per evidentiam rei, qua tergiversatione aliqua celari non possit.

Sed nunquid hæc confessio necessitaria, ut adulterium possit & debeat dici notorium, de quo in cap. Significasti? Ita videtur sentire Aversa sup. §. Potius ergo, ut ita concludat, d. cap. ejus sententiæ non officere.

Hæc sunt ejus verba: Potius ergo fatendum est, ex quocumque capite non licere, nec debere permitti, ut privatâ auctoritate separatio fiat: eo autem capite, Significasti, decidi ac declarari id, quod auctoritate Judicis faciendum est: nempe, quod si in judicio constet mulieris adulterium, non debet vir cogi ad eam recipiendam ac retinendam. Et sic intelligitur: Si notorium est, scilicet in judicio per legitimam probationem vel partis confessionem. Ut planè in eo casu mulier fatebatur quidem suum adulterium, sed excusabat se, refundendo culpam in virum. Et potius agebat judicio petitorio, & non solum possessorio, postulans declarari, non adesse causam divortij; asserens, se a viro injustè dimissam, & eundem sibi materiam adulterandi dedisse; quia scilicet expulsa fuerat à viro. Pontifex autem merito definivit, declarari debere, adesse causam divortij, si per confessionem mulieris constabat de adulterio: quia non ei sufficiebat illa excusatio, nisi ex alia parte pariter constaret de simili viri adulterio. Sic ille.

Sed gratis asserit; quod debeat esse notorium per legitimam probationem, vel partis confessionem in judicio: etenim ly, In judicio, ibi non exprimitur; & alibi notorium dicitur, quod constat per evidentiam rei, quæ tergiversatione aliqua celari non possit. Jam autem in d. cap. adulterium ita evidens erat, scilicet ex sobole, quam susceperat de alio viro, postquam dimissa fuerat. Undè impertinens erat confessio mulieris ad hoc, ut vir cogi non deberet ad eam recipiendam.

Estò, dicit aliquis; haud equidem satis clarè video, quomodo ex eo textu probetur, dimissionem propriâ auctoritate esse licitam in foro conscientie. Nam qui dimiserat sine judicio Ecclesiæ, Vinculo fuit propter hoc excommunicationis astrictus, ut ibi dicitur: excommunicatio autem suspensum delictum, & quidem grave.

Et quid mirum, quod graviter peccaverat, qui dimiserat sine morali certitudine? Nam dicitur dimisisse solum pro eo, quod iuggestum sibi fuerat; non autem quælibet iuggestio facit moralem certitudinem, ut patet ex ante dictis. Neque

147. *Quæ hic sit legitima confessio mulieris. Cap. ult. de Cohabitatione &c.*

An sit necessaria ad notoritatem.

148. Afirmat Aversa.

Sed gratis.

149. An ex d. cap. 4. de Divort. bend probetur nostra sententia? Arguitur quod non.

Neque negata fuit restitutio propter adulterium, quod præcesserat spoliū; sed propter istud, quod fuerat subsecutum, & constabat ex evidentia rei.

150. *Respondetur ad arg.* Admitto: sed quia propter illud negata fuit, liquet profectō, quod propter id ipsum licitè & justè potuit dimitti: alioqui, quo jure fuisset negata restitutio? Planè, inquis, potuit dimitti iudicio Ecclesiæ, & idè iudicio Ecclesiæ negata fuit restitutio, cum alioqui debuisset eam recipere.

Ut ut sit de hoc jure, quod explicatu difficile est; ex eo non pendet veritas hujus sententiæ, ut patet ex dictis; quia loquitur de foro externo, in quo, ut habet Conclusio nostra, restituetur adulter; nisi crimen fuerit notorium, id est, nisi constiterit per evidentiam rei, vel legitimam ejus confessionem.

151. *Quæ ex his sententijs sit probabilior iudicium Herinx.* Habes Lector fundamenta utriusque sententiæ, verè probabilis, tum ex ratione, tum ex auctoritate. Quæ sit probabilior, quis nobis edisseret? Herinx 4. part. tract. 5. disp. 7. n. 54. ait. In foro conscientiæ per se loquendo non requiritur probabilius sententia Judicis, præsertim, quando adulterium est notorium. Ratio ejus est sup. assignata, putà: quia facultas illa involvitur in natura contractus Matrimonialis; adeoque sicut ab alijs contractibus, sic & ab hoc quoad torum & habitationem resilire licet privata auctoritate, dum non servantur conditiones præfixæ. Nec ullo jure præscribitur sententia Judicis. Et n. 55. idem docet de adulterio occulto, propter eandem rationem.

Occurrit objectioni. Nec refert (inquit) quod hujusmodi separatio sit res publica: nam similiter publica est separatio servi à Domino; & tamen potest alteruter resilire propria auctoritate, si pars non steter conditionibus. Similiter à sponsalibus, & alijs pactis potest quis iusta de causa resilire propria auctoritate. In casu verò, quo pars reclamatur, patet ei via juris, quoad probandum defectum causæ; non autem quoad hoc, quod dimissio sit facta, indebitè, ob non præviam sententiam Judicis.

152. *Satisfit alteri argumento.* Quod autem scandalum attingit, id pari omnino ratione locum haberet in casu, quo divortium fieret ex consensu occulti adulterii: tunc enim Alij quoque admittunt, non requiri sententiam; & tamen pariter concurrunt publicitas ipsius separationis, & causa scandali. Cui sicut tunc, sic etiam in casu Conclusionis obviari posset seu deberet. Idemque per accidens locum similiter habere posset in sponsalibus, aliisve pactis publicè celebratis. Etti autem sententia foret necessaria, quando scandalum grave non posset alià vià evitari, id esset per accidens, nec à nobis negatur. Fateor tamen, viam istam esse ordinariè tutiorem, & in foro externo solere exigi sententiam, saltem quando pars contradicit, ac interim manere rem in pristinis terminis. Hactenus præfatus Auctor.

153. *Rejicitur quædam.* Illud tantum addo: non esse audiendos, qui limitant hanc doctrinam: si non esset facilis aditus ad Iudicem. Quia (ut notat Sanchez sup. Bosco de Matrim. Pars II.

n. 32.) numquam est facilis aditus ad Iudicem. Cum enim in rebus Ecclesiasticis tres conformes sententiæ desiderentur, diu durant, magnificè sumptibus opus est, ac litis exitus ignoratur; & dum ea durat, cogetur innocens reddere debitum & cohabitare; & renuens excommunicabitur. Sic ille.

Et quàmvis excommunicatio in conscientia non obliget, ut sup. diximus; equidem in foro externo, ad evitandum scandalum, deberet se gerere pro excommunicato. Porro ad hæc non videretur innocens obligandus; eo semper salvo, ut sit moraliter certus de crimine commisso, & scandalum evitetur.

Si autem à me quaeritur: an liceat viro suspicanti adulterium uxoris, ipsam observare, ut sic reddi queat moraliter certus? Respondeo affirmativè. Quoniam (inquit Sanchez sup. n. 52.) id non est ejus peccato connivere; sed uti ejus malitià ad proprium commodum. Secundo; quia aliud est negare, consilium, vel jubere malum, quod numquam licet: & aliud permittere, seu non auferre mali occasionem, quod aliquando licet ob aliquod majus bonum. Sicut Deus mala permittit ob majus bonum. Ita D. Thom. sup. ad 4. Dicendum (inquit) quod quandoque vir uxorem suspectam habens, ei insidiatur, & deprehendere eam potest cum testibus in crimine, & sic potest ad accusationem procedere.

Simile est in parentibus & dominis, qui filijs vel famulis non auferunt aliquam furandi occasionem, cum eos ad furandum propensos norunt, ut sic in furto deprehensi respiciant. Confert etiam, quod docet Navar. Sum. c. 27. lat. n. 123. Hisp. n. 124. ubi sic scribit: Vigesimo nono peccat custos, qui se abscondit, ne videatur ab iis, qui talia loca prohibita ingredi volunt, ut ingressos interceptat, aut puniri faciat, secundum Aliquos, quorum opinio dura nobis videtur, saltem quoad eos, qui permittunt ingredi, quò semel deprehensi iterum ingredi caveant: nec sinunt eos inferre damnum notabile in locis ejusmodi prohibitis. Tum per ea, quæ diximus in cap. Inter verba. Tum; quia oppositum omnes ferè custodes faciunt, idque ab omnibus scitur, & ita nemo se deceptum dicere potest. Sic ille.

Sed nunquid etiam licet eo sine offerre occasionem uxori, ut adulteretur, vel filijs aut famulis, ut furentur? Pet. Navarra lib. 3. de Rest. c. 4. p. 1. dub. ult. in nova edit. n. 104. id concedit. Sed melius (inquit Sanchez sup. n. 53.) Affirmat. Em. Sa verb. Peccatum, n. 7. id negat, dicens: Pet. Navarra. Quidam putant licere, occasionem alicui præbere peccandi, ut furandi, quò deprehensus emendetur; ego id facere non aulam. Permitti quidem possunt peccata minora, ut vitentur graviora; sic enim permittitur meretricium, ne fiant adulteria: at dare peccandi occasionem ex professo, non puto licere. Sic ille. Quia (inquit Sanchez) id non solum est permittere; sed cooperari & positivè concurrere. Quare non video, quâ ratione id excusari valeat.

Eâ, reponit quispiam, ratione, quâ caupo diebus jejuniorum potest hospitibus apponere

Limitatio nostra doctrina, ex Sanchez.

154. *Licet viro suspicanti adulterium observare uxorem, ex Sanchez. Probatur ex ratione.*

155. *Probatio à simili.*

156. *An liceat dare occasionem uxori adulterandi. Affirmat Pet. Navarra. Negat Em. Sa.*

Pars negans probatur ex Sanchez.

157. *Quâ ratione.*

ne possit
sustineri
pars affir-
mans.

carnes, quando id sine gravi suo incommodo non potest negare. Ratio autem est: quia illa appositio est actio indifferens; quòd autem hospites malè eà utantur comedendo carnes, à qua comestione possunt & debent abstinere, non cauponi imputandum est, qui mallet, quòd non comederent, sed ipsorum malæ voluntati, quam ille sine gravi suo incommodo non potest impedire; & ideo non censetur talis appositio cooperatio ad peccatum; sed tantum permissio, quæ in multis casibus licet.

Cur ergò eadem ratione non liceat uxori, amasio ejus castitatem violare tentanti concedere tempus & locum, non ut adulterium perficiat, à quo summè abhorret; sed ut in crimine deprehendatur à viro; & sic emendetur, & ipsa ab ejus molestij liberetur? Quippe dare tempus & locum res indifferens est, quæ alter potest bene & malè uti; quòd autem velit malè uti, non est concedenti imputandum, quæ mallet, quòd malam voluntatem deponeret; & ideo talis concessio temporis & loci non est consensus, sed mera permissio.

158.
Hæc pars
confirmatur
exemplo S.
Bernardini.

Nonne S. Bernardinus mulieri ipsum invitanti ad peccatum adulterij, à quo summè abhorrebat, cum videret se alià viâ commode non posse evadere, dixit: *Si ita vellet, ut protinus se denudaret?* Quis propterea arguit ipsum de peccato? Non enim hoc dicebat consentiendo ipsius malæ voluntati; sed ut eam verberibus emendaret, & sic ab ejus improbitate se expediret, uti etiam fecit. Undè Historia vitæ ejus, c. 23. *Non neglexit Deus preces servi sui: suggestit mox consilium, ut diceret mulieri, si vellet ita fieri, ut se vestibus nudaret.* Censet autem, Deum suggestisse consiliū peccati? Scio, quod non censeas.

159.
Alii ja-
ctant eum
ad hoc pro-
positum.

Atque idem Sanctus, adhuc sæcularis juvenis existens, cum quodam tempore ab improbo cive ad turpia sollicitaretur, rogavit quosdam suæ ætatis honestos adolescentes, ut sibi essent adminiculò, quò ab illius scelesti hominis vexatione se excuteret. Communicato autem inter ipsos consilio, monet eos, ut lapides sibi colligant. Deinde inquirunt hominem illum; quem cum invenissent loco parùm opportuno, Bernardinus jussit eos dare operam, ut posset aliò pertrahi. Ut autem miser ille vidit Bernardinum, nefandâ cupiditate commotus multos ei aureos ostendit, ut alliceret pudicissimum adolescentem. Tum ille annuit, ut è platea excederet. Quod cum ille fecisset, illicò exclamat Bernardinus; *Inique, scelestè, flammis exurende: ad eum; ad eum, ad eum,* simulque illum percutere cœpit. Mox socij ejus adjungunt voces suas, pariterque lapides in eum conjiunt. Hucusque Historia vitæ ejus, c. 5.

Et putas, Bernardinum in hoc actu peccasse; quia concessit locum improbo, non animo turpi, sed verberibus eum castigandi? Si Sanchez hæc legisset, & debitè expendisset, fortè nobiscum lenisset, & excusasset à peccato uxorem, quæ tempus & locum concedit volenti adulterare, ut sic in crimine deprehendatur, & emendetur.

Nunc autem oppositum docet sup. n. 54. contrà plerosque (ut ipse faretur) qui ducuntur ex l. *si quis servo*, Cod. de Furtis, ubi habetur, servo requisito ab aliquo de furto committendo, ipsoque nuntiante domino, & de consensu ejus portante res aliquas domum persuadentis, ut hic in furto deprehenderetur, dari contrà persuadentem actionem furti: ubi lex videtur supponere, actionem servi, & pactum cum domino initum licita fuisse. Aliàs cum de consensu domini res accepta sit, minimè actio furti daretur. Sic Paulus eà leg. notabili 1. Et Alij, quos ibi citat Sanchez

160.
Confirmatio
altera ex l.
20. Cod. de
Furtis.

Respondet autem ipse: Doctores hi non tractant de foro conscientie: dicunt enim id licere, ad injuriâ afficiendum adulterum, aut furti suaforem. Quod in foro conscientie illicitum esse constat. Sed mens textuum & DD. est, ut consensus ille non sit legitimus & sufficiens, ne suadens furum possit de furto, & aduler ille de adulterio intentato accusari. Undè in foro conscientie id pactum illicitum esse censeo. Non enim est mera permissio, dum uxor connivet adulterium molienti; sed est consensus. Ea enim verba sufficerent ad acceptationem cujuscumque donationis, aut legati, aut muneris tibi adjuncti. Permissio enim est actus voluntatis circa negationem, id est, circa non impediendum: ut, referens modos permissionis, tradit D. Tho. 4. dist. 33. q. 2. a. 2. questiu. 2 corp. Hic Sanchez.

Responsio
Sanchez.

Sed jam sup. ostendimus, non esse consensum in adulterium; sed in actum indifferentem, scilicet accessum ad talem locum, vel in tali tempore, qui accessus res indifferens est; & ideo non est illicitum, inire pactum cum uxore, ut amasio conniveat, concedendo tempus & locum, si velit adulterari. Ita nobis videtur. Tu cogita, an rectè. Et transi mecum ad aliquot casus, in quibus propter adulterium non licet celebrare divortium. Primus est, si quis fornicetur seu adulteretur sine culpa, pro quo instituitur

161.
Responsum.

CONCLUSIO IV.

Oportet adulterium sit formale respectu conjugij, ejus petitur divortium.

Incipio à verbis Doct. Seraphici 4. dist. 35. q. 1. in corp. *Concessit Dominus divortium fieri, hoc exigente æquitate juris matrimonialis, quod surgit ex hoc, quod alter injuriatur alteri culpabiliter, subrahendo jus, quod habebat in corpore, sine injuria alterius: unde non ex quacumque fornicatione fit divortium; sed ex ea, quæ est culpabilis, & singularis in altera personarum.* Hic tractamus de fornicatione culpabili; infra acturi de fornicatione singulari.

162.
Ex sola for-
nicatione
culpabili, fit
divortium,
S. Bonav.

Si ergo (prosequitur D. Bonavent) fornicetur sine culpa, ut puta per violentiam, vel per ignorantiam, cum credit alium, cum quo coit, esse virum suum, aut credit virum mortuum, & contrahit cum alio, ex tali non fit divortium.

Oportet igitur adulterium sit formale, id est, culpabile seu peccaminosum; idque graviter, ut advertit

163.
Debit esse